SINODALNOST CRKVE I POSLANJE ŽENA U CRKVI

Ana Thea Filipović, *Crkva i teologija u svijetu koji se mijenja. Prilog sinodalnoj preobrazbi i poslanju Crkve u 21. stoljeću.* Zagreb: KS i KBF, 2025., 272 str.

Autorica je hrvatska redovnica, članica Družbe sestara Naše Gospe sa sjedištem u Zagrebu. Poslije redovnog studija teologije na KBF-u u Zagrebu, doktorirala je na Salesianumu u Rimu s disertacijom o pastoralu mladih i katehetici 2002. godine. Predavala je najprije na Visokoj teološko-katehetskoj školi u Zadru, a od 2007. zaposlena je na KBF-u u Zagrebu, trenutno kao redovita profesorica u trajnom zvanju na Katedri religijske pedagogije i katehetike. Znanstvene radove piše na hrvatskom, njemačkom i engleskom. Između ostaloga, vodila je disertaciju s. Kriste Jasne Mijatović, *Razumijevanje i ostvarivanje poslanja kod redovnica u Hrvatskoj danas* (Zagreb: Glas koncila, 2019., 376 str.) te o njoj napisala recenziju u *Obnovljenom životu* 1/2021., 135-137.

U ovu knjigu uvrstila je svoje radove o naslovljenoj temi pisane od 2019. do 2024. te na kraju knjige pojasnila kada su nastajali i gdje su objavljivani (str. 225-229). Četiri poglavlja nisu do sada objavljivana, a pet poglavlja prethodno je objavljeno na stranim jezicima.

Pregled knjige

I. Prema sinodalnoj preobrazbi Crkve - četiri poglavlja, str. 21-99;
II. Crkva u poslanju u svijetu koji se mijenja – četiri poglavlja, str. 103-171;
III. Značenje teologije i putovi teološke izobrazbe - tri poglavlja, str. 175-213.

„Predmetno kazalo“ (str. 221-222) nudi popis glavnih tema izloženih u knjizi, od kojih je jedna „kolegijalnost biskupa“; u saborskoj ekleziologiji upotrebljavam oblik „kolegijalitet biskupa“ u smislu da se ne radi o međusobnom harmoniziranju, nego o zbornom vršenju najviše službe svetoga reda u Crkvi. S obzirom na to da je autorica redovnica s doktoratom iz teologije, vrlo su zanimljivi nazivi „feministička teologija, žene u Crkvi, žene u pastoralnom djelovanju, žene i službe u Crkvi“.

Bibliografiju je autorica razdvojila na „Dokumente i izvore“ (str. 233-240) u koje svrstava učiteljske dokumente Drugog vatikanskog sabora i papa koji su se trudili predvoditi saborsku obnovu te na „Literaturu“ (240-265) u kojoj navodi preko trideset hrvatskih autora i autorica, među kojima Nediljka Antu Ančića, Jadranku Rebeku Anić, Stjepana Balobana, Nikolu Eterovića, Niku Ikića, Stjepana Kušara, Tončija Matulića, Branka

Murića i dr. Od katoličkih feministkinja navodi prevedenu knjigu Elizabeth Schüssler Fiorenza, *Njoj na spomen. Feministička teološka rekonstrukcija početaka kršćanstva* (engleski izvornik tiskan u New Yorku, 1994., preveli i tiskali protestanti u Zagrebu, 2011.).

Žene vjernice Crkve u svijetu koji se mijenja

Ne umanjujući važnost poglavlja o Crkvi, sinodalnosti, poslanju i teologiji, vrijedno je skrenuti pozornost na autoričino čitanje novozavjetnih podataka i dokumenata katoličkog učiteljstva o dostojanstvu i poslanju žena u Crkvi. U poglavlju o sinodalnosti Crkve prema sinodi o mladima autorica ističe kako se „sinodalnošću valorizira uloga svih u Crkvi kao subjekata – muškaraca i žena, mladih i starijih, cijeloga Božjeg naroda… Prihvaćanje i provedba sinodalnosti od posebne je važnosti u bivšim komunističkim zemljama, ne samo zbog njihova dugogodišnjeg iskustva s komunističkim totalitarizmom u nedavnoj prošlosti nego i zbog duboko ukorijenjenog, izrazito hijerarhijskog shvaćanja vlasti u Crkvi“ (str. 37-38).

U poglavlju „Pitanje žena u Crkvi u etapama sinode o sinodalnosti Crkve“ (str. 79-87) autorica analizira sinodalne skupštine god. 2023. i 2024. Ističe kako je na zasjedanju u Pragu od 5. do 9. veljače 2023. sudjelovalo 590 izaslanica i izaslanika iz 39 europskih biskupija. U Završnom dokumentu pokazali su posebnu pozornost prema obiteljima, ženama i mladima. Uloga žena u Crkvi temelji se na krsnom dostojanstvu vjernica i zato je Crkvi potreban glas žena. Delegati iz Hrvatske pokazali su kako se pitanje žena u Crkvi ne čini relevantnim (82). Završni dokument sinode od 26. listopada 2024. ističe potrebu osjetljivosti za ravnopravnost žena i muškaraca u Crkvi, osobito broj 60 u kojem se ukazuje na raskorak između ontološke ravnopravnosti žena i muškaraca koji imaju jednako dostojanstvo i na temelju krštenja i crkvene prakse (86). Autorica s radošću ističe kako završni tekst sadržava sažetke intervenata pojedinih žena koje su zastupale svoje zajednice (86-87).

Vrlo je zanimljivo i odmjereno poglavlje: „Djelovanje žena u dušobrižništvu: od ranog kršćanstva do današnje crkvene prakse i pravnih mogućnosti“ (str. 131-159). Na početku upućuje s Emilianom Alberichem na Dj 2,42-47 gdje su povezani vjerničko svjedočenje i karitativno služenje. Dušobrižništvo gleda kao brigu za cijelog čovjeka, duhovnu pratnju koja vjernicima pomaže donositi odluke u svjetlu vjere (133). Samarijanku iz Iv 4 vidi kao navjestiteljicu evanđelja te u Galilejkama iz Lk 23,55 vidi revne djelatnice kršćanske zajednice. Ističe Pavlovu pohvalu ženama

koje su sudjelovale u prenošenju vjere (Fil 4,2-3). Žene su bile više od gostoljubivih domaćica u „kućnim zajednicama" gdje su vlasnice imale važnu ulogu okupljanja, kao Ivanova majka Marija u Jeruzalemu (Dj 12,12), Lidija u Filipima (Dj 16,14.40), đakonisa Feba u Kenhreji (Rim 16,1-2), Akvilina žena Priscila u Korintu, Efezu i Rimu (Dj 18,2-3.18-19; Rim 16,3-5).

Veliku pozornost autorica je posvetila Pavlovoj napomeni u Rim 16,7: „Pozdravite Andronika i Juniju, rođake i suuznike moje, oni su ugledni među apostolima i prije mene bili su u Kristu", jer „Junija" u grčkom Pavlova vremena može biti muškarac i žena, ovisno od naglasku u akuzativu (str. 142-144). Sva četiri evanđelja navode da je pod križem Isusovim stajala Marija Magdalena, a Ivan i da joj se ukazao uskrsli Krist i ona je to navijestila učenicima. Zbog toga su joj rani kršćanski pisci dali časni naslov „apostolica apostola". Autorica s drugim današnjim teolozima žali što su ovu Mariju kasniji propovjednici poistovjetili s bezimenom grešnicom iz Lk 7,36-50 i tako umanjili njezinu ulogu u prvoj Crkvi.

Koncem prvog stoljeća nastupila je promjena na gore za položaj žena u Crkvi: „Poučavati pak ženi ne dopuštam, ni vladati nad mužem, nego – neka bude na miru" (1 Tim 2,12; usp.: Tit 2,3-5; 1 Pt 3,1-6; 1 Kor 14,33-36). Ovu promjenu autorica tumači s današnjim bibličarima prilagodbom patrijarhalnim strukturama židovsko-kršćanskog okružja ili suprotstavljanjem gnosticizmu. Navodi Tertulijanov tekst kako se neke žene ne libe poučavati, raspravljati, vršiti egzorcizme, iscjeljivati, pa čak i krstiti (str. 146-147). Za drastičan primjer ograničavanja položaja žene u Crkvi autorica navodi dokument „Sirijska didaskalija" iz trećeg stoljeća gdje je ženama dopuštena skrb za bolesne i potrebite: „Dok poimence navodi grijehe udovica, istodobno poziva na čuvanje dobrog glasa biskupa, kojega ne treba promatrati ni nadzirati. Iz spisa se svakako dade uočiti široko područje djelovanja udovica u toj sirijskoj zajednici polovicom 3. stoljeća, i to ne samo u odnosu na pastoralne potrebe žena" (148-149). Kroz daljnju povijest Crkve dušobrižničko djelovanje žena ostvarivalo se ponajviše u krugu ženskih redovničkih zajednica. Razlog za promjenu na bolje je situacija žena u današnjem društvu i usmjerenje pastorala. Odgovorni su uvidjeli da se „za pastoral treba okrenuti ljudima umjesto da se na ljude čeka iza crkvenih zidova… žene su išle u kućne posjete, izlazile ususret materijalnim i duhovnim potrebama ljudi, okupljale su djecu i mlade, držale su sate u kućama i slično. Nazivalo ih se najprije župnim pomoćnicama, a zatim pastoralnim pomoćnicama" (150). Od dokumenata učiteljstva

nove poticaje dao je Pio XII. enciklikom o Crkvi kao mističnom tijelu Kristovu god. 1943. a dublju svijest donijeli su dokumenti Drugog vatikanskog sabora, osobito Dogmatska konstitucija o Crkvi kao narodu Božjem koji je obdaren različitim službama. U Zakoniku crkvenog prava iz god. 1983. autorica vidi recepciju saborskog učenja o Crkvi te mogućnost da nadležna crkvena vlast dodjeljuje laicima i laikinjama mandat za određene službe (155-156). Autorica u zaključku ovoga poglavlja ističe kako su društvene i crkvene promjene potaknule revalorizaciju položaja žena u Crkvi tako da se vjernice mogu doživljavati kao nasljedovateljice žena oko Isusa i onih koje su apostolski djelovale u izgradnji crkvene zajednice (159).

Poglavlje „Redovnički život kao život nasljedovanja u perspektivi poslanja" (160-166) temelji se na saborskom Dekretu o prilagođenoj obnovi redovničkog života gdje su zavjeti prikazani kao čvršće prihvaćanje krsnog posvećenja i svjedočenje duhovnih vrijednosti Crkvi i svijetu. Oni su nasljedovanje Kristovih stavova bezuvjetne ljubavi, slobode, dobrostivosti i služenja. Redovnici i redovnice životno pokazuju put prema Bogu i put prema čovjeku: „Redovnički poziv posebno se očituje u ostvarivanju slobode i služenju životu" (163). Redovnice i redovnici povezuju ljude i zajednice: „Ne treba se bojati da ćemo priznavanjem drugoga i u susretu s drugošću izgubiti vlastiti identitet, jer on nam se daruje u odnosima" (166).

U poglavlju „Rodna pravednost u pastoralnom djelovanju" (167-171) autorica podsjeća da je zadaća Crkve promicati ravnopravnost spolova i tako doprinositi ljudskom razvoju. Cilj rodno pravednog crkvenog djelovanja nije tek dopuštanje razlika u religioznosti muškaraca i žena nego i kritična analiza uloga i očekivanja povezanih s obezvređivanjem i nepravdama. Protiv iskustva govora o Bogu kao o muškarcu, autorica preporuča uočavanje žena na liturgiji jer je „mali korak od nevidljivosti do podcijenjenosti" (170). Pastoral treba pomagati muškarcima da žene uvažavaju kao partnerice.

U poglavlju „Doprinos vjeronauka posredovanju nade i otpornosti u vremenu krize" (206-213) autorica upućuje na objavljene svoje radove i drugih autora s toga područja, npr. na simpoziju u Zadru 24. i 25. rujna 2021.Upućuje na izjave pape Franje povodom pandemije koja je pokazala produbljenje jaza između siromašnih, marginaliziranih i žrtava sukoba i bogatih ljudi koji uživaju dobra Zemlje. Globalne krize proizvode u ljudima strah za budućnost, strah za egzistenciju i osjećaj nemoći (207). Zato je nada povjerenje u budućnost, a otpornost podsjeća da je Bog uvijek s čovjekom i za čovjeka (208). Upućuje na svoje istraživa-

nje o vjeri adolescenata u vremenu krize koji smatraju da im je osobna vjera pomogla u stjecanju psihosocijalne otpornosti i doprinosila njihovu rastu. S protestantskim teologom Jürgenom Moltmannom na pitanje „Gdje je Bog u ljudskoj patnji?“, odgovara da ispravne slike o Bogu mogu postati izvorom nade i snage u nadvladavanju zla i patnje. Zato „konfesionalni vjeronauk pridonosi ostvarivanju ciljeva škole tako što se tim pitanjima bavi iz perspektive određene religije ili određene kršćanske denominacije“ (211). Upućuje na djela autora koji se bave pedagogijom nade koja angažira maštu i uključuje građanski angažman.

U generalnom zaključku (217-218) podsjeća da je uključivanje žena u pastoral sinodalne Crkve ključno za naše vrijeme te da teologija može pridonositi posredovanju između Crkve i javnosti. Tekstovi koje u knjizi nudi izrasli su iz njezine „višestruke pripadnosti“ i nada se čitateljima pomoći u obnovljenom razumijevanju Crkve u našim prilikama. Divno je svojstvo autorice i knjige što Crkvu kao strukturiranu zajednicu Kristovih sljedbenika voli i pridonosi reformi ustrajanjem u crkvenom zajedništvu.

Mato Zovkić, profesor emeritus

SMRT KRISTOVA KAO USPOSTAVA TRAJNOG POVJERENJA IZMEĐU BOGA I LJUDI

Teresa MORGAN, *Trust in Atonement. God, Creation and Reconciliation*. Grand Rapids, Michigan: William Eerdmans Publishing Company, 2024., 267 str.

Autorica je anglikanska bibličarka koja predaje Novi zavjet i ranokršćansku literaturu na Yale Divinity School u Sjedinjenim Državama. Između ostaloga napisala je studiju o poimanju vjere kod Rimljana i prvih kršćana (*Roman Faith and Chistian Faith*, 2015.), o Pavlovu poimanju vjerničkog ‘bivovanja u Kristu’ (*Being ‘In Christ’ in the Letters of Paul: Saved Through Christ and in His Hands,* 2020.) te o teologiji povjerenja prema Novome zavjetu (*The New Testament and the Theology of Trust: ‘This Rich Trust’*, 2022.). Anselmova teologija zadovoljštine ponekad je bila odviše vezana uz feudalno društvo kao da je Bog uvrijeđeni vladar koji za uvrede traži naknadu u patnji i krvi (usp.: „Spasenje“, *Suvremena katolička enciklopedija*, 901-905). Mene je proučavanje smrti Isusove u Evanđelju po Luki, za kojega je Isus silom ušutkani prorok, potaknulo na zanimanje za ovu egzegetsku studiju.

U Predgovoru (str. IX-X) autorica ističe da je knjiga izrasla iz njezina bavljenja teologijom povje-